

Nr 58.

Ankom till riksdagens kansli den 24 april 1931 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till Hornborgasjöns sjösänkingsföretag.

(1:a avd.)

I en den 26 februari 1931 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 141, har Kungl. Maj:t under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att till Hornborgasjöns sänkingsföretag anvisa ett räntefritt lån från undsättningsfonden till belopp av 50,000 kronor.

Den 31 december 1903 beviljade Kungl. Maj:t under de i kungörelsen den 14 juni 1901 stadgade villkor lån från odlingslånefonden med 257,000 kronor till ett företag, avseende sänkning av Hornborgasjön i Skaraborgs län i och för torrläggning av mark, hörande till sjön angränsande fastigheter. Odlingslånet blev sedermera, efter det flera sökande kommit till, höjt med 15,000 kronor, men reducerades åter i anledning av ändring med avseende å vissa broar, så att detsamma slutligen utgjorde 269,930 kronor, fördelade i två lån, det ena å 255,040 kronor och det andra å 14,890 kronor. Enligt upprättade amorteringsplaner skall det större lånet vara till fullo inbetalat år 1937 och det mindre lånet år 1944.

Ifrågavarande sjösänkingsföretag planlades vid en i enlighet med bestämmelserna uti 1879 års dikningslag handlagd, den 30 september 1902 avslutad laga syneförrättning. Företaget igångsattes år 1903. Olika svårigheter uppstodo emellertid vid arbetenas utförande. Till att börja med avsågs, att arbetena skulle utföras på entreprenad. Antagna entreprenörer visade sig emellertid mindre lämpliga och måste därför efter längre eller kortare tid avskedas. Härigenom försenades och fördyrades arbetet, vartill jämväl bidrogo upprepade arbetsinställelser och blockader. Arbetet utfördes slutligen av sjösänkingsföretagets styrelse under ledning av anställd arbetschef. Arbetet synes i huvudsak hava fullbordats år 1912. Slutligen godkänt av lantbruksstyrelsen blev detsamma emellertid först år 1919.

Enligt en av ledamoten i styrelsen för sjösänkingsföretaget domänintendenten B. Ekberg för åren 1898—1928 upprättad sammanställning ur företagets räkenskaper hava kostnaderna för själva företaget, däri inbe-

räknade förrättningskostnaderna, uppgått till 470,669 kronor 53 öre. Dessamma hava således överstigit de beräknade kostnaderna med ungefär 100,000 kronor, vilket torde vara beroende dels på förut berörda arbetssvårigheter och dels på förhöjda arbetspriser. De med anledning av företaget uppkomna kostnaderna för delägarna stanna emellertid ingalunda vid ovannämnda belopp å 470,669 kronor 53 öre. Därtill komma, enligt Ekbergs sammanställning, dels lantmäterikostnader, dels rättegångskostnader och dels räntekostnader, uppgående enligt sammanställningen till respektive 24,023 kronor 13 öre, 69,345 kronor 59 öre och 486,185 kronor 59 öre.

Företagets ekonomiska ställning är i mycket en följd av förhållandet mellan sjösänkingsföretaget och ägarna av vattenverk vid Hornborgasjöns avloppså Flian. Till den av lantbruksingenjören Sjöberg handlagda syneförrättningen blevo dessa vattenverksägare icke kallade. Detta föranledde vattenverksägarna att år 1910 ingå till länsstyrelsen med begäran om förbud mot företagets utförande, vilken begäran emellertid icke bifölls. Vattenverksägarna anhängiggjorde då rättegång mot företaget, och genom dom den 3 december 1920 förklarade Kungl. Maj:t, att synemännens utlåtande vore utan all verkan mot vattenverksägarna. I ny rättegång yrkade därefter vattenverksägarna vid Västerbygdens vattendomstol, att företaget måtte åläggas återställa Hornborgasjöns utlopp i det skick, vari detsamma befanns före vidtagandet av sänkingsåtgärderna, eller vidtaga andra åtgärder, varigenom avrinningen skulle så regleras, att skada icke bleve tillfogad vattenverksägarna. Genom dom den 9 juni 1928 fann vattendomstolen vissa åtgärder av sistnämnda slag böra vidtagas. Vattenöverdomstolen, dit målet å ömse sidor fullföljdes, fastställde genom dom den 28 januari 1930 i stort sett vattendomstolens dom. Efter missnöjesanmälan från såväl sjösänkingsföretagets styrelse som en del vattenverksägare är målet för närvarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning. De åtgärder, som enligt vattenöverdomstolens dom böra vidtagas beträffande företaget torde, därest de komma till utförande, avsevärt minska den av Sjöberg vid hans senaste uppskattning beräknade båtnaden av företaget. Då underdomstolarnas domar endast innefatta principiella uttalanden, kommer målet, sedan Kungl. Maj:ts dom fallit, att ånyo upptagas vid vattendomstolen. Det kan därför och då sedermera ytterligare återstår frågan om ersättning för skada och förlust för vattenverksägarna, dröja ännu många år, innan rättsliga avgöranden föreligga beträffande samtliga mellanhavanden mellan sjösänkingsföretaget och vattenverksägarna.

Företagets styrelse har vid upprepade tillfällen hos Kungl. Maj:t gjort framställningar angående ingripande från statens sida för bringande av hjälp åt företaget genom anslag eller räntefria lån eller i annan form. Sådana framställningar gjordes i skrivelser den 8 maj 1922, den 25 januari 1923, den 28 december 1925 och den 30 december 1926. I brist på

närmare utredning rörande sänkningsföretagets allmänna läge hade dessa framställningar ännu icke av Kungl. Maj:t slutligen avgjorts, då vid 1928 års riksdag i båda kamrarna väcktes motion om ett räntefritt lån till företaget å 350,000 kronor. I utlåtande över dessa motioner framhöll jordbruksutskottet (utlåtande nr 59/1928), att i ärendet vitsordats, att Hornborgasjöns sänkningsförening befunne sig i allvarligt ekonomiskt trångmål. Utskottet anförde vidare, att det syntes utskottet stå klart, att vederbörande lantbruksingenjör vid handläggningen av det honom anförtrodda uppdraget beträffande sjösänkningsföretaget icke iakttagit den omsorg och grundlighet, som varit påkallad. Å andra sidan torde, enligt utskottet, föreningen kunna läggas till last att icke hava i tid verkställt erforderlig utdebitering. Utskottet förklarade sig givetvis icke förbise det allvarliga läge, vari en ej obetydlig del av befolkningen uti ifrågavarande bygd skulle råka i händelse av ett sänkningsföreningens ekonomiska sammanbrott och kunde därför icke undgå att räkna med möjligheten av ett statens ytterligare understödande av företaget. Då emellertid oklarhet rådde beträffande företagets allmänna läge, återbetalningsförmåga m. m., samt olika uppfattningar gjorts gällande i fråga om sättet för anskaffande av medel till ett eventuellt låneunderstöd, ansåg utskottet sig för det dåvarande icke kunna tillstyrka något ytterligare statsunderstöd. Utskottet hemställde emellertid, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt verkställa den närmare utredning, som påkallades för ett fullständigt klarläggande av de förhållanden med avseende å Hornborgasjöns sänkningsföretag, vilka kunde anses vara av avgörande betydelse för ett ställningstagande till frågan om ytterligare statsunderstöd till nämnda företag, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Sedan utskottets utlåtande godkänts av riksdagen, tillkallade chefen för jordbruksdepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande vattenrättsdomaren greve H. A. Hamilton och f. d. lantbruksingenjören A. V. Nordin att biträda vid verkställandet av den av riksdagen ifrågasatta utredningen.

Uti en den 4 februari 1930 dagtecknad skrivelse avgåvo därefter *förenämnda utredningsmän* redogörelse för föreliggande förhållanden beträffande sjösänkningsföretaget. Utredningsmännen anförde därvid bland annat följande.

Då företagets ekonomiska ställning vore ytterligt bekymmersam, hade det syntts utredningsmännen, att man borde taga under överbärande, huruvida icke redan då — även om mera interimistiskt — hjälp borde från statens sida beredas delägarna i företaget. Att skäl för statens trädande emellan överhuvudtaget föreläge syntes knappast kunna vara föremål för tvekan. Delägarna hade nämligen kommit i sin betryckta belägenhet till väsentlig del utan eget förvällande. Till ej oväsentlig del måste deras ogynnsamma ställning anses vara beroende på felaktigt förfarande från

en statens tjänsteman. Att märka vore vidare att företaget icke, såsom numera ju så gott som undantagslöst förekomme, erhållit något statsbidrag utan återbäringsskyldighet till företagets utförande. Förr eller senare syntes sålunda ett ingripande från statens sida böra ske. Kraftiga skäl syntes då tala för, att detsamma borde ske snarast möjligt; och syntes man härvid icke böra låta den omständigheten, att man icke nu kunde överblicka samtliga ekonomiska förhållanden för företaget verka hindrande. Utan ett snart ingripande från statens sida torde högst menliga följder, berörande hela den ifrågavarande trakten, vara att befara. Det syntes nämligen knappast vara möjligt för styrelsen att längre hålla företagets affärer flytande. Följden härav skulle bliva en mångfald exekutiva försäljningar, vilka dock efter all sannolikhet torde komma att lämna ett mycket nedslående resultat, och därefter med all sannolikhet vidare en mängd konkurser. Vad anginge storleken av detta bidrag så syntes detsamma skäligen kunna bestämmas till 350,000 kronor.

I infortrat utlåtande till Kungl. Maj:t över utredningsmännens skrivelse anförde *länsstyrelsen i Skaraborgs län* bland annat följande.

Delägarna i företaget hade för närvarande att årligen erlægga ränta och amortering å de för företaget beviljade statslånen med 17,465 kronor 88 öre. Härutöver hade styrelsen för företaget låtit under åren 1928 och 1929 utdebitera 30,000 kronor varje år. Enligt vad styrelsen uppgivit hade det visat sig ytterligt svårt att indriva dessa medel och av den under år 1929 förfallande utdebiteringen utestod vid årsskiftet ej mindre än 8,000 kronor.

Länsstyrelsen hade med ledning av tillgängliga taxeringshandlingar sökt verkställa utredning angående delägarnas ekonomiska förhållanden och därvid funnit, att den ojämförligt största delen av delägarna vore så hårt gäldbundna, att de saknade varje möjlighet att erlægga dem åvilande andel i företagets skuldsumma. Till belysande av detta sakförhållande finge länsstyrelsen meddela, att i 129 undersökta fall endast 23, representerande en mycket obetydlig deltagningsskyldighet, visat sig vara utan gäld. Av de övriga vore 99 stycken småbruk eller bondebruk med ett sammanlagt taxeringsvärde av 966,900 kronor, belastade med en gäld av 589,300 kronor. Att märka vore, att i denna skuldsumma icke inginge den andel i de beviljade odlingslånen, som påvilade vederbörande fastigheter, och givetvis ej heller dessas andel i sjösänkingsföretagets skulder. Denna oerhörda skuldsättning vore till stor del beroende på att vederbörande jordägare måst upplåna medel till gäldande av tidigare verkställda utdebiteringar.

Av den framlagda balansräkningen framginge, att föreningens skulder utöver tillgångar den 31 december 1929 utgjorde 387,142 kronor 21 öre. Härtill komme upplupna räntor, intill dess eventuellt statsbidrag kunde utanordnas, förslagsvis beräknade till 15,000 kronor. Vid sådant förhållande syntes statsbidraget icke böra sättas lägre än 400,000 kronor, därest föreningen skulle beredas varaktig hjälp.

Statskontoret anförde i utlåtande över utredningsmännens skrivelse bland annat följande.

Utredningsmännen hade beräknat, att ett dylikt bidrag skulle i detta fall belöpa sig till omkring 350,000 kronor. Vore nämnda beräkning riktig, skulle visserligen vid bifall till berörda förslag ett högst avsevärt

belopp komma ifrågavarande företag till godo utan återbetalningsskyldighet och detta skulle otvivelaktigt innebära en synnerligen verksam hjälp, men företagets ekonomiska ställning vore så vanskelig, att det kunde ifrågasättas, huruvida detsamma kunde räddas från sammanbrott utan att helt befrias från skulderna till aktiebolaget jordbrukarbanken och aktiebolaget svenska handelsbanken. Då dessa skulder, oberäknat upplupen ränta från 1930 års ingång, belöpte sig till 400,000 kronor, skulle alltså utöver förenämnda statsbidrag erfordras ett belopp av 50,000 kronor för att nämnda skulder skulle kunna helt betalas. Då emellertid företaget möjligen kunde tänkas bli i stånd att längre fram återbetala en eventuell försträckning å detta belopp, syntes denna ytterligare hjälp, om densamma befunnas vara erforderlig, böra lämnas i form av räntefritt lån, och ville statskontoret ifrågasätta, huruvida icke undsättningsfonden, som därtill lämnade tillgång, skulle, med hänsyn till föreliggande särskilda omständigheter, kunna för ändamålet anlitas.

I *proposition till 1930 års riksdag*, nr 191, hemställde Kungl. Maj:t, att riksdagen ville medgiva, att till sänkingsföretaget finge anvisas statsbidrag från statens avdikningsanslag med 350,000 kronor.

I utlåtande (nr 52/1930) över propositionen beklagade *jordbruksutskottet* till en början, att något förslag till slutligt ordnande av ifrågavarande företags ekonomiska förhållanden icke kunnat framläggas. Emellertid hemställde utskottet om bifall till propositionen. Inför den enligt utredningen i ärendet förhandenvarande risken av ett sjösänkingsföretags ekonomiska sammanbrott med därav följande ödesdigra verkningar för en hel jordbruksbygd ansåg utskottet, att ett statsingripande icke längre kunde undanskjutas. Med avseende å det föreslagna beloppet, 350,000 kronor, hade utskottet intet att erinra. Utskottet uttalade slutligen, att vissa skäl syntes föreligga för den förhoppningen, att, bland annat genom ifrågavarande bidrag, företagets framtida ställning skulle bli sådan, att företaget ej skulle tarva ytterligare hjälp från det allmänna, i varje fall icke i form av bidrag utan återbetalningsskyldighet.

Jordbruksutskottets utlåtande blev godtaget i alla delar av riksdagen (skrivelse nr 230/1930).

Hos Kungl. Maj:t har nu *Hornborgasjöns sänkingsförening*, i skrivelse den 11 maj 1930 anhållit att, mot av statskontoret godkänd borgen, för företaget erhålla ett räntefritt lån ur undsättningsfonden å 50,000 kronor, att inbetalas med 25,000 kronor år 1938 och återstoden år 1939. Föreningen har därvid, efter att hava åberopat ovannämnda utlåtanden av länsstyrelsen och statskontoret, anført följande.

De båda anförda myndigheterna hade framhållit, att det vore av stor vikt för föreningen att bli fri från de till cirka 400,000 kronor uppgående skulderna, som den hade till aktiebolaget jordbrukarbanken och aktiebolaget svenska handelsbanken, så att verklig och varaktig hjälp därigenom bereddes densamma.

Föreningens hela skuldsumma uppginge till cirka 510,000 kronor, varav cirka 100,000 kronor vore placerade i Skaraborgs läns sparbank mot en ränta av 5 procent, då de nämnda affärsbankerna för närvarande betin-

gade sig 6 procent och tidigare räknat högre ränta. Mot dessa skulder svarade en tillgång i utbruten jord till ett beräknat värde av cirka 110,000 kronor, vilken jord vore svår att nu realisera och åtminstone ej på några år torde kunna försälas. Då denna jord, som för närvarande vore utarrenderad, ej lämnade större årlig inkomst än cirka 3,000 kronor, och föreningen hade att gälda räntor, betala omkostnader, ingenjörs- och advokatarvoden i och för rättegångar, överstege utgifterna för framtiden årligen med cirka 10,000 kronor de beräknade inkomsterna.

För ett rationellt utnyttjande av de genom regleringen vunna fördelarna vore det en tvingande nödvändighet att vidtaga vissa rensnings- och förbättringsarbeten för cirka 25,000 kronor, vilka arbeten planerades att utföras år 1931.

Så väl de årliga utgifterna som kostnaden för dessa förbättringsarbeten måste utdebiteras å föreningens medlemmar, som till och med år 1937 hade att gälda annuiteterna å statslånet med cirka 17,500 kronor årligen. Då dessa medlemmar, som på grund av tidigare större utdebiteringar fått starkt skuldsätta sig, under nu rådande jordbrukskonjunkturer och innan den av företaget vunna nyttan kunde utnyttjas hade synnerligen svårt att bära vidare större uttaxeringar, skulle en undsättning med ett räntefritt lån bereda dem en avsevärd och nödvändig lättnad. Detta lån borde utan svårighet kunna återbetalas, så snart annuiteterna å odlingslånet bortföller, och föreningen förbunde sig att för ett sådant lån ställa av statskontoret godkänd borgen.

Över ansökningen hava utlåtanden avgivits av lantbruksstyrelsen och statskontoret.

Lantbruksstyrelsen har förklarat, att, därest undsättningsfonden funnes kunna disponeras för ifrågavarande ändamål, styrelsen för sin del icke hade något att erinra mot bifall till framställningen.

Statskontoret har, under åberopande av sitt föregående utlåtande, tillstyrkt bifall till framställningen, därvid statskontoret framhållit, att, då undsättningsfonden icke torde kunna för ifrågavarande ändamål disponeras av Kungl. Maj:t, ärendet torde bära underställas riksdagens prövning.

Departementschefen har i ärendet anfört följande.

»Genom det förra året beviljade statsbidraget har torrlägningsföretaget satts i tillfälle att avveckla en högst väsentlig del av sin löpande gäld till banker och enskilda långivare. Ytterligare en avsevärd skuld utestår dock ogulden. Den utdebitering, som till följd härav ännu under de närmaste åren måste verkställas å företagens medlemmar för uppbringande av erforderliga medel till räntor och amorteringar, torde för ett mycket stort antal av dem bliva synnerligen kännbar. Enligt vad som framgår av föreningens förevarande skrivelse ävensom av den redogörelse, vilken av de tillkallade utredningsmännen samt länsstyrelsen lämnats rörande företagens ekonomiska ställning, hava många delägare i företaget måst till gäldande av tidigare utdebiteringar upptaga icke obetydliga lån. I den mån dessa lån icke blivit infriade, torde, särskilt under rådande

de läge för jordbruksnäringen, de årliga nya utdebiteringarna komma att verka ytterligare tryckande.

Föreningens anhållan om ett räntefritt lån av statsmedel å 50,000 kronor att återbetalas, sedan medlemmarna genom slutbetalning år 1937 av det större odlingslånet befriats från nu utgående annuiteter för detta lån, synes mig förtjänt av beaktande. Vid bifall till denna anhållan skulle företaget bringas en, oaktat föregående årets statshjälp, välbehövlig ekonomisk lättnad. Jag erinrar om, att såväl länsstyrelsen som statskontoret i sina utlåtanden över utredningsmännens skrivelse framhållit, att företaget för att erhålla varaktig hjälp borde, på skäl som närmare utvecklades, beredas statsunderstöd med, utöver det av utredningsmännen föreslagna och sedermera i propositionen upptagna och av riksdagen godkända beloppet 350,000 kronor, ytterligare det belopp, varom föreningen nu hemställer, eller 50,000 kronor. Medan det större beloppet skulle lämnas såsom bidrag utan återbetalningsskyldighet, ansåg statskontoret, att det mindre beloppet å 50,000 kronor borde utgå i form av räntefritt lån.

Under återopande av vad jag sålunda anfört tillstyrker jag bifall till föreningens anhållan. Medel till ifrågavarande lån synas mig lämpligen kunna utanordnas från undsättningsfonden. För fondens anlitan för detta ändamål torde emellertid riksdagens medverkan vara erforderlig. Rörande de närmare villkoren för lånet torde Kungl. Maj:t sedermera, då riksdagens beslut föreligger, äga förordna.»

Med hänsyn till de i ärendet återopade omständigheterna finner sig jämväl utskottet böra förorda, att ifrågavarande sänkningsföretag erhåller den ytterligare hjälp, som avses i Kungl. Maj:ts förevarande framställning och som tillstyrkts av samtliga i ärendet hörda myndigheter.

Utskottet.

Utskottet hemställer sålunda,

att riksdagen må bemyndiga Kungl. Maj:t att till Hornborgasjöns sänkningsföretag anvisa ett räntefritt lån från undsättningsfonden till belopp av 50,000 kronor.

Stockholm den 23 april 1931.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.